

Спеціалізована вчена рада
Д 79.051.04 Національного
університету «Чернігівська
політехніка»

ВІДГУК

опонента **Перепелюкової Олени Василівни**,
на дисертаційну роботу **Харченко Юлії Петрівни** за темою:
**«Інституціональне забезпечення територіальної організації
господарства України в сучасних умовах»**, представлену на здобуття
наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Детальний аналіз дисертації Харченко Ю. П. «Інституціональне забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності дослідження, ступеня його обґрунтованості, основних наукових положень, висновків, рекомендацій, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дослідження обумовлена змістом кризових процесів, які переживає держава впродовж трьох останніх десятиліть, наслідки цих змін призвели до втрати науково-технічного, інтелектуального, інвестиційного та людського потенціалу, внаслідок чого Україна не змогла забезпечити технологічну модернізацію та позитивні структурні зміни в економіці. Значущість дослідження проблем вимагає поступової зміни, впровадження дієвих механізмів активізації економічного розвитку країни та її регіонів, особливо в період післявоєнної відбудови, пошуку нової моделі довгострокового розвитку українського суспільства з урахуванням національних особливостей та безпекової ситуації. У сучасних умовах роль держави в економіці продовжує бути комплексною і вже виходить за межі регулювання економічних процесів та управління. При цьому вплив органів

державної влади на економічний розвиток слід розглядати з точки зору ефективності та здатності усунути загрози в сучасному світі та забезпечити сталий розвиток економіки та суспільства.

В умовах проведення завершення процесу децентралізації державної влади, що сприяє появі нових інститутів й інституцій необхідно більше уваги приділяти впливу громадянського суспільства на розвиток економіки. На даному етапі фахівці засвідчують поступове економічне зростання в Україні на основі чого можна стверджувати про початок інституціоналізації вітчизняної моделі демократії.

В сучасних умовах актуальними стають дослідження процесів трансформації усталених у суспільстві інститутів та інституцій, формування нового інституціонального базису забезпечення збалансованого та комплексного розвитку країни та її окремих регіонів.

Зв'язок теми дисертації з науковими програми, планами, темами

Актуальність теми також підтверджується виконанням у межах комплексної науково-дослідної тематики Національного університету «Чернігівська політехніка»: «Стратегічне управління підприємствами в умовах післявоєнної відбудови» (номер державної реєстрації 0117U004542, 2022-2025 рр.), у межах якої автором поглиблено методологічні засади удосконалення інституціонального забезпечення для активізації підприємницької діяльності в регіонах України; «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (номер державної реєстрації 0120U105292, 2020-2025 рр.), де дисертанткою запропоновано методологічний підхід до оцінки рівня розвитку продуктивних сил регіонів України в умовах децентралізації управління.

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, їх достовірність

Основні положення й висновки дисертаційного дослідження Харченко Ю. П. відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертаційних робіт. У дисертації успішно досягнуто поставленої мети, яка полягає у поглибленні теоретичних, методологічних положень дослідження інституціонального забезпечення територіальної організації господарства та розробка практичних рекомендацій щодо його удосконалення.

В роботі авторкою вирішено комплекс наукових завдань: поглиблено наукові підходи щодо розгляду сутності територіальної організації господарства та теоретичних положень забезпечення її ефективної модернізації; обґрунтовано теоретичні й методологічні аспекти інституціоналізму та сутність інституціонального забезпечення територіальної організації господарства; визначено зміст системи інституціонального забезпечення територіальної організації господарства, її структуру та компонентний склад; сформульовано методологічні положення реалізації дослідження інституціонального забезпечення територіальної організації господарства; систематизовано та конкретизовано зміст основних принципів інституціонального базису територіальної організації господарства; удосконалено методичні підходи до проведення емпіричного аналізу інклюзивного розвитку регіонів; досліджено сучасні тенденції регіонального розвитку та актуальні тренди інклюзивного розвитку регіонів в Україні; поглиблено теоретико-методологічні положення забезпечення інклюзивного розвитку регіонів; визначено основні перешкоди забезпечення сучасного регіонального розвитку України та ефективності територіальної організації господарства; обґрунтовано науково-прикладні положення оптимізації інституціонального забезпечення територіальної організації господарства; запропоновано актуальні напрямки удосконалення

інституціонального забезпечення територіальної організації господарства; систематизовано рекомендації управлінського характеру для підвищення ефективності роботи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

У **першому розділі** проведений авторкою аналіз теоретичних аспектів розвитку інституціоналізму засвідчує, що поняття «інституціоналізм» «інституціональне середовище», «інституційна структура», «інституційна основа» дають назву різним явищам, які, хоч і пов'язані між собою через систему каналів формування інституціонального середовища національної економіки, але містять в собі різний дефініційний зміст, і не можуть ототожнюватися. Зроблено висновок, що інституціональне забезпечення територіальної організації господарства – це сукупність соціальних норм (політичних, економічних, психологічних), які визначають особливості реалізації процесу цілеспрямованого узгодження між продуктивними силами території, суб'єктами господарювання, органами місцевої влади та місцевого самоврядування, що здійснюється через використання спектра правових, економічних, організаційних методів, механізмів їх застосування з метою забезпечення системного, гармонійного та ефективного розвитку окремих територій країни.

У **другому розділі** авторкою розроблено методологічну платформу дослідження формування та удосконалення інституціонального забезпечення територіальної організації господарства, яку сформульовано на основі використання концептуальних положень інституціоналізму, теорії регіональної економіки та розміщення продуктивних сил, що дало можливість сформулювати гносеологічну модель пізнання сучасного стану й особливостей модернізації такого забезпечення, виокремити магістральні методи такої моделі, закономірності, сформулювати базові принципи її використання та розробити нові наукові підходи для вивчення актуальних тенденцій регіонального розвитку країни, опису макроекономічних змін, які впливають на такий розвиток.

У **третьому розділі** систематизовано та розширено сукупність

основних принципів інституціонального базису територіальної організації господарства, які були розподілені у три групи з конкретизацією переліку принципів кожної з них, а саме: формування (законності, науковості, пріоритетності, згуртованості, сталості, транспарентності), функціонування (ієрархічності, аксіологічності, синергії, комплементарності, унітарності, адаптивності) та розвитку (системності, іманентності, екзистенційності, інклюзивності, евристичності, релевантності, емерджентності).

У **четвертому розділі** удосконалено концептуальні положення проведення емпіричного аналізу сучасного стану інклюзивного розвитку регіону. Це було реалізовано через обґрунтування методики розрахунку композитного індексу інклюзивного розвитку регіону, у структурі якого виокремлено три субіндекси: субіндекс реального стану продуктивних сил, субіндекс соціальної стратифікації та спадкоємності поколінь та субіндекс екологічної безпеки і сталості розвитку.

У **п'ятому розділі** розроблено рекомендації управлінського характеру для забезпечення підвищення ефективності роботи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Встановлено, що якість функціонування окреслених інститутів визначає і якість інституціонального забезпечення територіальної організації господарства.

В процесі дослідження дисертанткою було використано: методи контент-аналізу та узагальнення – для дослідження теорії інституціоналізму й використання її положень для розробки нових теоретичних засад забезпечення ефективної територіальної організації господарства; абстрагування, індукції та дедукції – для поглиблення понятійно-категоріального апарату теорії розвитку продуктивних сил у частині уточнення сутності таких категорій «інституціональне забезпечення», «територіальна організація господарства», «інституціональне забезпечення територіальної організації господарства»; інституціональний підхід – для розробки методологічних положень пізнання процесів формування та модернізації інституціонального забезпечення територіальної організації

господарства; параметричний метод, метод групування – для конкретизації методичних положень оцінки рівня інклюзивного розвитку регіонів; статистичні методи – для проведення аналізу динаміки регіонального розвитку України; індексний метод – з метою проведення емпіричного дослідження сучасних тенденцій інклюзивного розвитку регіонів України; метод систематизації та абстрагування – для визначення базових перешкод удосконалення інституціонального забезпечення територіальної організації господарства; методи аналізу, синтезу – для розробки пропозицій щодо модернізації інституціонального забезпечення ефективної територіальної організації господарства, стратегічних заходів відновлення господарського життя в регіонах України; графічний, аналітичний методи – для представлення результатів емпіричних досліджень сучасного стану інституціонального забезпечення територіальної організації господарства та актуальних тенденцій регіонального розвитку України. Усі вони були застосовані у взаємозв'язку, що сприяло досягненню всебічності, повноти й об'єктивності наукового пошуку, конкретності, обґрунтованості й узгодженості сформульованих у дисертації висновків.

Новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Дисертанткою отримані наступні основні наукові результати:

– Запропоновано методологічну основу дослідження формування та удосконалення інституціонального забезпечення територіальної організації господарства, яку авторка сформулювала через використання концептуальних положень інституціоналізму, теорії регіональної економіки та розміщення продуктивних сил. Вказане дало можливість сформулювати гносеологічну модель пізнання сучасного стану й особливостей модернізації такого забезпечення, виокремити магістральні методи такої моделі. Окреслено базові принципи її використання та розроблено нові наукові

підходи для вивчення актуальних тенденцій регіонального розвитку країни та опису макроекономічних змін, які мають значний вплив на такий розвиток;

- Авторкою обґрунтовано теоретичні положення відновлювально-реконструктивної парадигми модернізації економічних систем в післякризовий для них період перебування, що дозволило описати сутність інституціонального базису територіальної організації господарства з урахуванням концептуальних підходів зазначеної парадигми, окреслити та розкрити зміст його базових закономірностей (відповідність розвитку продуктивних сил характеру виробничих відносин; консолідація нації та створення візії майбутнього держави з вектором на світовий цивілізований розвиток; подолання ексклюзивного бар'єра як інтерактивного чинника державотворення) і сучасних принципів модернізації. Вказане сприяло визначенню впливу інституціонального забезпечення на ефективність територіальної організації продуктивних сил, що дозволило авторці конкретизувати особливості його трансформації в період відновлення розвитку економічних систем;

– Авторка застосувала системний підхід до розгляду сутності інституціонального забезпечення територіальної організації господарства, та описала зміст системи такого забезпечення, виокремила її основні компоненти, визначила особливість їх взаємодії, та обґрунтувала її взаємозв'язок з елементами екзогенного середовища;

– В роботі удосконалено методичний підхід до емпіричного дослідження стану інклюзивного розвитку регіону, який, на відміну від інших, полягає в розрахунку композитного індексу такого розвитку, що складається з трьох компонентів: субіндекс реального стану продуктивних сил, субіндекс соціальної стратифікації та спадкоємності поколінь та субіндекс екологічної безпеки і сталості розвитку. Здійснений дисертанткою поетапний аналіз зазначених показників дозволяє сформулювати об'єктивне розуміння сучасних тенденцій функціонування регіонів та оцінити рівень їх інклюзивного розвитку;

– Авторкою удосконалено науково-концептуальні засади конкретизації сутності категорії «інклюдія», які на відміну від існуючих, були виокремлені та згруповані за такими основними підходами до їх трактування: процесний підхід, системний підхід, соціальний підхід, психологічний підхід. Вказане дозволило більш чітко охарактеризувати зміст інклюдивного розвитку, розглянути можливі напрямки його забезпечення в період післявоєнної відбудови регіонів країни;

– Запропоновано теоретико-прикладні положення модернізації державної регіональної політики, сутність якої, на відміну від сформованих концепцій, доцільно розглядати через застосування двох методологічних підходів: функціонально-рівневого (ґрунтується на переході від суто централізованої до ієрархічної моделі інституціональної структури влади, функцій, повноважень і ресурсного забезпечення територій); синергійного (сфокусований на сукупному ефекті від комплексу дій і заходів у сфері бюджетного вирівнювання, стратегічного та просторового планування, розвитку підприємництва та повоєнної відбудови інфраструктури), що дозволило визначити напрямки актуалізації державної стратегії регіонального розвитку, конкретизувати поточні ризики безпеки, які стримують її впровадження для активізації господарського життя у регіонах в умовах стохастичності макроекономічного середовища;

– Авторкою доповнено понятійно-категоріальний апарат регіональної економіки в частині уточнення сутності дефініції «територіальна організація господарства», яку запропоновано розглядати як процес цілеспрямованого узгодження між продуктивними силами території, суб'єктами господарювання, органами державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюється через використання спектра правових, економічних, організаційних методів, механізмів їх застосування з метою забезпечення системного, гармонійного та ефективного розвитку окремих територій країни; це забезпечило можливість у подальшому дослідженні поглибити

розуміння особливостей формування та удосконалення інституційного забезпечення окресленої організації господарства;

– Набули подальшого розвитку науково-концептуальні підходи до розгляду сутності категорії «інституціональне забезпечення територіальної організації господарства», зміст якої, на відміну від сформованих підходів, сформульовано на основі результатів синтезу базових змістовних ознак дефініцій «інституціональне забезпечення» та «територіальна організація господарства». Запропоновано авторське трактування окресленої категорії як сукупність суспільних норм (політичних, економічних, психологічних), які визначають особливості реалізації процесу цілеспрямованого узгодження між продуктивними силами території, суб'єктами господарювання, органами державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюється через використання спектра правових, економічних, організаційних методів, механізмів їх застосування з метою розвитку територій країни;

Практичне значення наукових результатів дисертаційної роботи

Практичне значення роботи полягає в тому, що науково-практичний доробок авторки може бути використаний для вдосконалення методологічного та практичного базису формування територіальних структур господарства України в сучасних умовах, зокрема:

Директоратом з питань розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою Міністерства розвитку громад та територій України, під час підготовки пропозицій щодо удосконалення законодавства з питань реформування місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою (довідка № 7/34,1/1928-23 від 20.02.2023);

Чернігівською обласною радою в контексті адаптивності функціонування органів місцевого самоврядування області до сучасних умов (довідка № 01-05/109 від 10.02.2023);

Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації, при розробці Стратегії сталого розвитку Чернігівської області до 2027 року та в процесі її коригування з урахуванням необхідності повоєнної відбудови регіонального економічного простору. (довідка № 02.01-21/225 від 10.02.2023);

Державною установою «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього Національної академії наук України» при розробці науково-дослідної теми «Трансформація моделі просторового розвитку України» (державний реєстраційний номер теми 0122U002055); у межах якої представлено авторську модель інституціонального забезпечення територіальної організації господарства України на основі сучасних змін інституціонального ядра (довідка № 1/61 від 20.02.2023).

Національним університетом «Чернігівська політехніка» для навчально-методичного забезпечення дисциплін «Інституціональне забезпечення розвитком економіки», «Регіональна політика та місцеве самоврядування», «Розвиток продуктивних сил», «Менеджмент для місцевих органів публічної влади» (довідка № 202/08- 354/ВС від 17.02.2023).

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих авторкою працях

За результатами дослідження опубліковано 37 наукових праць, з яких: 1 монографія; 24 статті в наукових виданнях (з них: 3 – у зарубіжних наукових виданнях; 20 – у наукових фахових виданнях України; 12 тез доповідей та матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Обсяг друкованих робіт та їх кількість відповідають вимогам МОН України щодо публікації основного змісту дисертації. Зміст реферату є ідентичним до змісту дисертації і достатньо повно відображає основні

положення дослідження.

Дискусійні положення до дисертаційної роботи

У цілому відзначаючи позитивні сторони дисертації Харченко Ю.П., водночас потрібно висловити деякі зауваження, побажання й дискусійні положення:

По-перше, доцільно було б звернути більшу увагу на аналіз нормативно-правової бази формування інституціонального забезпечення територіальної організації господарства України через призму змін, які відбулися під час воєнного стану в країні (п.2.1, с.100-110);

По-друге, у дисертаційній роботі недостатньо досліджено досвід зарубіжних країн щодо інклюзивного розвитку. Доцільно було б визначити актуальні пропозиції та розглянути можливості їх адаптації у вітчизняну практику (п.1.3, с.91-95).

По-третє, на нашу думку, доцільно було проаналізувати значення цифровізації в інституціональному забезпеченні територіальної організації господарства в сучасних умовах.

По-четверте, авторкою розглянуто аспекти децентралізації. На нашу думку, доцільним було детальніше зупинитися на питаннях діяльності територіальних об'єднань та науково обґрунтувати ефективні шляхи впливу територіальних громад на економічний розвиток регіонів (п.2.3, с.133-136).

По-п'яте, на наш погляд, у межах вирішення науково-практичного завдання дисертаційного дослідження здобувачці слід було б охарактеризувати розвиток публічно-приватного партнерства як необхідної складової інституціонального забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах (п.5.1, с. 270-275).

Водночас висловлені зауваження та пропозиції мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукового дослідження, яке в межах визначених мети та завдань є цілісним і ґрунтовним, а також не применшують наукової новизни та практичної цінності отриманих результатів, які є обґрунтованими і достовірними.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Харченко Юлії Петрівни «Інституціональне забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах» є оригінальним, самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки та пропозиції всебічно обґрунтовані, є достовірними і характеризуються науковою новизною та практичною спрямованістю.

Дисертація виконана на високому теоретично-методологічному рівні, стиль викладу матеріалу логічний та послідовний, висновки і пропозиції достатньо обґрунтовані. Зміст реферату ідентичний основним положенням, висновкам і рекомендаціям, що містяться у дисертаційній роботі.

Представлена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор, Харченко Юлія Петрівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Опонент,

доктор економічних наук, доцент

Харківський національний економічний

університет імені Семена Кузнеця Міністерства

освіти і науки України, доцент кафедри

міжнародних економічних відносин

Olga – **Олена Перепелюкова**

